

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

TIL VA MADANIYAT

ISSN 2181-922X

2022 Vol. 3

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

O'ZBEKISTON

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN:

LANGUAGE AND CULTURE

2022 Vol. 3

**www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz**

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosari: Nodirbek Jo'raqo'ziyev

Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboyev, Samixon Ashirboyev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Baxtiyor Mengliyev, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, G'aybulla Boboyorov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov.

Tahrir hay'ati

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Maria Sabtelni (Kanada)
Frederik Bressand (Fransiya)	Timur Kocaoğlu (AQSH)
Ingeborg Baldauf (Germaniya)	Almaz Ülvi (Ozarbayjon)
Mark Toutant (Fransiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Rochelle Almeida (AQSH)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Emek Üşenmez (Turkiya)
Valeriy S. Xan (O'zbekiston)	Abdulvahap Kara (Turkiya)
Eunkyung Oh (Janubiy Koreya)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Oqilxon Ibrohimov (O'zbekiston)	Dilorom Ashurova (O'zbekiston)
Shodmon Vohidov (Tojikiston)	Darya Jigulskaya (Rossiya)

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Shuhrat Sirojiddinov

Deputy Editor in Chief: Nodirbek Jurakuziev

Executive secretary: Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboev, Samixon Ashirboev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Bakhtiyor Mengliev, Uzoq Juraqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, Gaybulla Babayarov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov.

Editorial Committee

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Maria Subtelny (Canada)
Frederique Bressand (France)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ingeborg Baldauf (Germany)	Almaz Ulvi (Azerbaijan)
Marc Toutant (France)	Tanju Seyhan (Turkey)
Rochelle Almeida (USA)	Hisao Komatsu (Japan)
Akram Habibullaev (USA)	Emek Üşenmez (Turkey)
Valeriy S. Khan (Uzbekistan)	Abdolvahap Kara (Turkey)
Eunkyung Oh (South Korea)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Oqilkhon Ibrohimov (Uzbekistan)	Dilorom Ashurova (Uzbekistan)
Shodmon Vohidov (Tajikistan)	Daria Zhigulskaya (Russia)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

To'lqin Tog'ayev

XX asrning 20-30-yillarida O'zbekistonda til va yozuv siyosati.....6

Murodqosim Abdiyev

Soha terminlari izohli lug'atlarini tuzishga doir mulohazalar.....23

Mardon Rahmatov

Alisher Navoiyning lirik asarlarida takrirlarning
sintaktik-semantik xususiyatlari.....36

Abdumannon Hasanov

Lakuna – til va madaniyatning mushtarak muammosi.....50

Muhammadsolih Tursunov

"Alpomish" dostoni matnlarining alfavit va chastotali
lug'atlari hamda statistik tahlili.....61

Gulnoraxon Niyazova

Jahon tilshunosligida detektiv asarlarning lingvistik
aspektda o'rganilish davrlari.....76

Adabiyotshunoslik. Tarjimashunoslik

Zaynabidin Abdirashidov

"Shimol shamoli" yoki Buxoroning uyg'onishi:
Istanbuldan bir nazar.....87

Gulbahor Ashurova

Tarixiy shaxs tasvirida tarixiy fakt va talqin muammosi.....112

CONTENT

Linguistics

Tulqin Togaev

Language and writing policy in Uzbekistan during the period
20s-30s of the 20th century.....6

Murodqasim Abdiev

Some notes on the compilation of explanatory
dictionaries of field terms.....25

Mardon Rahmatov

The syntactic-semantic features of takrirs in the lyrical works
of Alisher Navoi.....36

Abdumannon Hasanov

Lacuna as a common problem of language and culture.....50

Muhammadsolih Tursunov

Alphabetical and frequency dictionaries and statistical
analyses of "Alpomish" epic texts.....61

Gulnorakhon Niyazova

Periods of study of detective works in linguistic aspect
in world linguistics.....76

Literature. Translation studies

Zaynabidin Abdirashidov

"North wind" or the Awakening of Bukhara: a view from Istanbul.....87

Gulbahor Ashurova

Problem of historical facts and interpretation in the
portrait of a historical person.....112

LINGVISTIKA
LINGUISTICS

XX asrning 20-30-yillarida O'zbekistonda til va yozuv siyosati

To'lqin Tog'ayev¹

Abstrakt

Ushbu maqolada o'tgan asrning 20-30-yillarida Turkiston Avtonom Sovet Sotsialistik Respublikasida, keyinchalik O'zbekiston SSRda milliy tillarning teng huquqliligi, ularning rivojlanishini ta'minlash, davlat tilida ish yuritish, davlat va jamiyat boshqarishini mahalliyLashtirish masalalari to'g'risida kommunistik partiya va sho'rolar hukumati tomonidan qabul qilingan turli darajadagi dekretlar, qaror va boshqa huquqiy hujjatlar mazmun-mohiyati, bularga binoan Respublikada amalga oshirilgan tadbirlar yoritilgan. Shuningdek, XX asrning birinchi choragida Turkiston ziyolilari tomonidan alifbo va imloni isloh qilish, keyinchalik O'zbekistonda yozuvni lotin alifbosiga ko'chirish harakatlari tadqiq etilgan. Ushbu jarayonlar tufayli o'zbek ziyolilari o'rtasida yuzaga kelgan ziddiyatlarga baho berilgan. Umuman, O'zbekistonda yuritilgan til siyosati, yozuv islohoti va o'zgarishi qanday kechganligi, uning sabablari, mohiyati, natijalari birlamchi manbalar asosida yoritildi.

Kalit so'zlar: *milliy tillar, davlat tili, mahalliyLashtirish, alifbo, imlo, islohot, yozuv o'zgarishi*

Kirish

Tilning taraqqiy topishi jamiyat sotsial strukturasining rivojlanishi bilan ma'lum bir bog'liqlikda bo'ladi. Ijtimoiy formatsiya qanchalik murakkab bo'lsa, tilning ijtimoiy funksiyasi shunchalik murakkab bo'ladi. Buning natijasida ushbu tilning tuzilishi murakkab, rang-barang va boy bo'ladi. Tilning nisbatan murakkab ijtimoiy funksiyasi uni hamma sohalarda rivojlanishini tezlashtiradi. Tilning taraqqiy etishiga, boy terminologiya hamda grammatik qurilishga ega yuksak rivojlangan tilga aylanishiga imkon tug'diradi.

¹ *Tog'ayev To'lqin Mamanazarovich* – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: tm-togay@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-0809-3198

Iqtibos uchun: Tog'ayev, T. M. 2022. "XX asrning 20-30-yillarida O'zbekistonda til va yozuv siyosati". *O'zbekiston: til va madaniyat* 3: 6–23.

Har qanday til, shu til egalari taraqqiyotning qaysidir ijtimoiy past darajasida bo'lmasin, tarixiy sharoitlarning o'zgarishi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida rivojlanish va taraqqiy etishning potensial imkoniga ega bo'ladilar. Jamiyatning rivojlanish jarayonida gohida shunday sharoitlar vujudga keladiki, bunday paytda ayrim tillarning ijtimoiy funksiyasi favqulodda kengayadi, tilning tezda qaytadan qurilishi va yuzaga kelgan yangi sharoitga moslashishi ro'y beradi. O'tgan asr boshlarida oktabr inqilobidan keyin hozirgi o'zbek tili tarixida mana shunday shart-sharoit yuzaga keldi. Umuman, sho'rolar mamlakatidagi barcha xalqlar tillarida chuqur o'zgarishlarni vujudga keltirdi.

Bir necha adabiy tillar foydalangan eski arab alfaviti unlilar uchun olingan harflar miqdori va unlilarni ifodalashdagi kelishmovchilik tufayli yangi talablar qondirilmas edi va yozuv taraqqiyotining dastlabki bosqichlaridayoq arab alfavitini isloh qilishga urinish bo'ldi. Isloh etilgan arab alfaviti uni maktablarda o'rganishda bir muncha qulayliklar tug'dirdi. Bundan tashqari, o'z asosiga ko'ra jonli so'zlashuv tilidan uzoq turgan eski yozuv tili normalaridan qutilishga yordam berdi. Turkiy tillar, xususan, o'zbek adabiy tilini isloh etish va shakllantirishda yangi lotin alifbosi sezilarli rol o'ynadi. Uni ishlab chiqish va hayotga tatbiq qilish Yangi alifbo Markaziy komiteti va uning ilmiy kengashi rahbarligi ostida Yangi alfavit mahalliy komitetlari tomonidan amalga oshirildi.

Demak, o'zbek milliy tili rivojlanishining dastlabki bosqichi yozuv tilining eski me'yorlarida, uning adabiy an'alarida, eski arab alifbosida qolish tarafdorlari bo'lgan aholining eski qatlamlari bilan kurash orqali xarakterlanadi. Yangi siyosiy jarayonlar, inqilobiy o'zgarishlar, sovet hokimiyatining til siyosati, iqtisod, madaniyat sohalarining rivojlanishi, yangi ijtimoiy sharoitlar milliy tilning, o'zbek adabiy tilining shakllanishi va rivojlanishida o'z ta'siriga ega bo'ldi.

Sho'rolar hokimiyatining dastlabki davrlarida O'zbekistonda til siyosati

1917-yil oktabr inqilobidan keyin Rossiyada dunyoda o'xshashi bo'lmagan yangi til siyosatini amalga oshirishga harakat qilindi. Milliy va til siyosatining asosiy tamoyillari kommunistik partiya dohiysi va sho'rolar tuzumi asoschisi V. I. Lenin tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, yangi tuzumning shakllanishi yillarida hayotga tatbiq etila boshladi.

Adolat yuzasidan aytish kerakki, sovet hokimiyatining birinchi o'n yilligida milliy tillarning rivojlanishi uchun ma'lum qulay sharoitlar yaratilgan. Dastlab Stalin boshchiligidagi Millatlar Xalq Komissarligi tuzildi. 1917-yil 15-noyabrda qabul qilingan "Rossiya xalqlarining huquqlari deklaratsiyasi" millatlarning o'zaro tengligini e'lon qildi. Butunrossiya Markaziy Ijroiya Qo'mitasi va Xalq Komissarlari Kengashining 1918-yil 15-fevraldagi 2-sonli dekretida sud muhokamasining barcha instansiyalarida barcha mahalliy tillarning qo'llanilishi to'g'risida qaror qabul qilindi [Исхан 2014, 141-142]. Fuqarolar urushining og'ir yillarida ham Rossiya Xalq Komissarligi 1918-yil 31-noyabrda "Mayda millatlar maktabi to'g'risida"gi qarorni e'lon qildi.

Turkiston Muxtor Sovet Sotsialistik Respublikasi (TASSR)-da ham 1918-yildan milliy tillar masalasi bo'yicha qizg'in ish olib borildi. Leninning 1919-yilda yozgan "O'rtoq Turkiston kommunistlariga" maktubida shu jumalarni o'qiymiz: "Sho'ro Ishchi va Dehqon Respublikasining kuchsiz, shu paytgacha mazlum xalqlarga munosabati butun Osiyo va dunyoning barcha mustamlakalari uchun, millionlab kishilar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'ladi... Turkiston xalqlari bilan to'g'ri munosabatlar o'rnatish endilikda RSFSR uchun hech mubolag'asiz, ulkan, jahoniy-tarixiy ahamiyatga ega deyish mumkin" [Ленин 1970, 304].

Ko'p vaqt o'tmasdan Leninning o'rnini egallagan sho'rolarning yana bir yo'l boshchisi I.V.Stalin ham Turkiston masalasiga doim favqulodda ahamiyat berib keldi. Bu uning nutqlarida yaqqol o'z aksini topgan. U shunday yozgan edi: "Vazifa Turkistonni namunali respublikaga, Sharqni inqiloblashtiradigan ilg'or postga aylantirishdan iborat. Shuning uchun ham xalq ommasining madaniy saviyasini oshirish, davlat apparatini milliy lashtirish va hokazo ma'noda butun e'tiborni Turkistonga qaratish zarur. Biz bu vazifani nima bo'lgan taqdirda ham, ayamasdan, qurbonlar berib bo'lsa-da bajarishimiz kerak [Сталин 1923].

Oktabr o'zgarishidan keyingi davrda Sovet davlati oldidagi ustuvor vazifalardan biri savodsizlikni yo'qotish va faoliyatning turli sohalari uchun milliy kadrlar tayyorlash edi, shuning uchun partiya va hukumatning ko'plab asosiy hujjatlari ishlab chiqildi va e'lon qilindi. Aytish mumkinki, ular madaniy inqilobga turtki berdi. Bu hujjatlar qatorida, birinchi navbatda, "RSFSR aholisi o'rtasida savodsizlikni tugatish to'g'risida"gi Dekret (1919-yil 26-dekabr) o'rin oladi.

E'lon qilingan hujjatlar va ularning ijrosi bo'yicha amalga

oshirilgan tadbirlardan ma'lumki, 1917-yildagi inqilobiy voqealar, fuqarolar urushi, ma'muriy-hududiy o'zgarishlarga qaramay, mamlakatning partiya-davlat organlari maktab ta'limini rivojlantirishga, savodsizlikni tugatishga, kadrlar tayyorlashga, maktab ta'limini kengaytirish, nashriyot, aholi o'rtasida siyosiy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishga katta e'tibor berdilar. 1918-yildayoq rus tili bilan bir qatorda milliy tillar ham avtonom respublikaning davlat tili sifatida qonuniy mustahkamlanganligi muhim ahamiyat kasb etdi. Sovet hukumati tillar tengligini, maktabda o'z ona tilida o'qish huquqini e'lon qildi. Umuman olganda, xalqlarining ta'lim yo'nalishida ijobiy siljishlar bo'ldi.

Endi bevosita TASSRda, 1924-yildan esa O'zbekiston SSRda milliy tillarning davlat va jamiyat qurilishida qo'llalinishiga e'tibor qaratsak, bu borada dastlabki yillarda siljishlar yuz berganiga guvoh bo'lamiz. Xususan, TASSR tashkil topgach, kommunistik partiya va sovet hukumati tomonidan bu o'lkada mahalliy tillar huquqini tiklash, ularni amalda qo'llash bo'yicha bir qator rasmiy hujjatlar qabul qilindi. Bularning dastlabkisi 1918-yil 9-avgustda e'lon qilingan Turkiston jumhuriyati Markaziy Ijroiya Qo'mitasining davlat tili haqidagi 30-sonli buyrug'idir [O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, P-17-fond, 1-ro'yxat, 171-ish, 29-varaq]. Ushbu buyruqqa binoan MIQ va XKS davlat tili haqidagi dekret va nizomni tasdiqlaydi [O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, P-17-fond, 1-ro'yxat, 169-ish, 1, 2-varaq].

Markaziy Qo'mita raisi R. Inog'omov va hamrais tomonidan imzolangan ushbu buyruqda Respublikada davlat tili to'g'risidagi nizomni qabul qilib, davlat tili to'g'risidagi dekretni hayotga tatbiq qilishga zudlik bilan zamin hozirlash ko'rsatilgan. Dekretida "barcha shevalarda turlicha bo'lgan va Turkistonning barcha turkiy xalqlari uchun tushunarliroq bo'lgan asosiy turkiy til bo'lmish davlat tilini tan olish butun aholi manfaatlarini uyg'unlashtirishi mumkin"ligi ko'zda tutilib, bu til Turkiston o'lkasida rus tili bilan bir qatorda davlat tili sifatida e'lon qilindi.

"Davlat tilini yuritish to'g'risidagi nizom"da quyidagi asosiy holatlar belgilangan:

1. Turkiy til rus tili bilan bir qatorda qonunchilik va mahalliy aholining Turkiston Respublikasi ishchi-dehqon hukumati bilan rasmiy munosabatlar yuritish tilidir.

2. Mahalliy aholi kichik hududiy birliklar - volostlar, okruglar, shaharlar bilan bog'liq masalalarda va hokimiyat organlari bilan rasmiy munosabatlarda har bir hudud aholisining asosiy qismi

tilidan (ko'pchilikni tashkil qilgan aholi tilidan – T.T.) foydalanadi.

3. Uyezd organlarning viloyat organlari va Markaz bilan aloqalari ikki tilda – rus va turkiy tillarda parallel ravishda amalga oshiriladi [O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, P-17-fond, 1-ro'yxat, 169-ish, 2-varaq].

To'qqiz banddan iborat ushbu nizomda fuqarolarning yuqori davlat muassasalariga o'z ona tillarida murojaati, xalq ta'limi muassasalarida ta'lim tili, har ikki davlat tilining fan sifatida o'qitishning tartiblari va boshqa holatlar ham belgilangan.

Rossiya (bolsheviklar) kommunistik partiyasining X Syezdi (1921) qarorlarida mamlakat xalqlarining haqiqiy milliy tengsizligini bartaraf etishga qaratilgan partiyaning asosiy vazifalari belgilab berildi. Xususan, a) sovet davlatchiligini xalqlarning milliy va turmush sharoitlariga mos keladigan shakllarda mustahkamlash; b) mahalliy aholi hayoti va psixologiyasini yaxshi biladigan mahalliy aholidan tashkil topgan o'z ona tilida faoliyat yurituvchi sudlar, boshqarmalar, xo'jalik boshqaruvi organlari, hokimiyat organlarini rivojlantirish va mustahkamlash; d) o'z ona tilida matbuot, maktab, teatr, klub ishini, umuman, madaniy-ma'rifiy muassasalarni rivojlantirish; e) jadallashtirish uchun ona tilida (birinchi navbatda, qirg'izlar, boshqirdlar, turkmanlar, o'zbeklar, tojiklar, ozarbayjonlar, tatarlar, dog'istonliklar uchun) umumiy ta'lim va kasb-hunar ta'limiga oid kurslar va maktablarning keng tarmog'ini tashkil etish va rivojlantirish, hokimiyatning barcha sohalarida, birinchi navbatda, maorif sohasida malakali ishchilar va sovet partiya xodimlaridan iborat mahalliy kadrlar tayyorlash [Исаев 1978, 6].

RKP (b) X syezdining milliy masalaga doir qarorida mustamlakachilik va millatchilik ko'rinishlari keskin qoralandi. Davlat qurilishining hamma sohalarida millatlar va irqalar teng huquqli ekani, ularning erkin rivojlanish huquqini ta'minlash kerakligi ta'kidlangan edi. Biroq bolsheviklar partiyasi syezdida belgilangan asosiy vazifalar bajarilmadi, unda muhokama etilgan haqqoniy yondashuvlar turmushda o'z ijrosini topmadi. Bolsheviklarning o'zi milliy masalada ikki yoqlama siyosat yuritib, asosan, Markaz manfaatlarini himoya qildilar [Рашидов 2017, 60].

O'sha vaqtdagi muhim hujjatlardan biri shuki, Turkiston ASSRda ish yuritishni mahalliy tillarga o'tkazish bo'yicha 1923-yil 29-avgustda MIQ va XKSning 130-qarori e'lon qilindi. Unga ko'ra bundan keyin barcha dekret va qarorlar rus, o'zbek, turkman va qirg'iz (qozoq - T.T.) tillarida chiqarilishi shart qilib qo'yildi. Shuningdek, ushbu qaror e'lon qilinishi bilan barcha volost ijroiya

qo'mitalari barcha xatlar, ish yuritish va yuqori va quyi organlar bilan yozishmalarni faqat mahalliy tillarda amalga oshirishi lozimligi belgilandi. Markaziy va hududiy hokimiyat organlariga mazkur qaror chiqarilgach Markaziy muassasalarda darhol, viloyatlar muassasalarida 3 oy muddatda ish yuritishni mahalliy tillarga o'tkazishni ham bir vaqtning o'zida boshlash majburiyati yuklatildi.

Sovetlar mamlakatining barcha qaram subyektlarida davlat apparatini mahalliyashtirish, masalan, Ukrainada "ukrainlashtirish", Qozog'istonda "qozoqlashtirish", Gruziyada "gruzinlashtirish, O'zbekistonda "o'zbeklashtirish" siyosati olib borildi. Bu jarayondan kichik xalqlar ham chetda qolgan emas. Bir qarashda boshqaruv ishlarini tub aholi tilida olib borish, mahalliy kadrlarni tayyorlash va yuqori lavozimlarga ko'tarish kabi xalqlarning milliy manfaatlariga xizmat qiladiganday ko'ringan bu siyosatdan aslida sovet hokimiyatini mustahkamlash uchun foydalanildi. Chunki mahalliy aholini, ayniqsa, boshqaruv kadrlarni o'z tarafiga og'dir-may turib, sho'ro rahbariyati joylardagi voqealar rivojini o'zi uchun kerak bo'lgan yo'nalishga solishi qiyin edi.

O'zbekiston SSRda ham davlat apparatini "mahalliyashtirish" davlat, jamoat va xo'jalik apparatiga mahalliy millat vakillarini keng jalb etishdan, ish yuritishda o'zbek tili va boshqa mahalliy tillarni joriy qilishdan iborat bo'ldi. O'zbekiston SSR Inqilobiy Komitetining 1924-yil 31-dekabrda tashkilotlarda ish yuritishni mahalliy millat vakillari tiliga o'tkazish to'g'risida 48-raqamli qarori qabul qilingan bo'lib, XKS qoshidagi maxsus komissiya O'zbekiston Inqilobiy Komiteti huzuridagi Davlat apparatini mahalliyashtirish komissiyasi deb nomlangan [O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, P-837 fond, 5-ro'yxat, 519-ish, 209-varaq].

O'zbek tilini arab alifbosidan lotin alifbosiga ko'chirilishi munosabati bilan o'zbeklashtirish jarayoni yanada jadallashdi. 1928-yil 18-fevralda O'zbekiston SSR Sovetlari Markaziy Ijroiya Komiteti va O'zbekiston SSR Xalq Komissarlari Sovetining "Davlat apparatini o'zbeklashtirish to'g'risida" 20-raqamli qo'shma qarori qabul qilindi. Ushbu qarordan davlat boshqaruvining barcha jabhalarida ish yuritishni o'zbek va rus tillarida parallel ravishda olib borish, Yevropa millatiga mansub xodimlarning o'zbek tilini o'rganishi uchun to'garaklar ochish hamda mahalliy aholidan ishchi kadrlarni tayyorlash kabi muhim masalalar o'rin olgan [Рашидов 2019, 65].

1928-yil 18-oktabrda "O'zbekiston SSRning muassasa,

korxona, tashkilotlari ishchilari va xodimlarining majburiy ravishda o'zbek tilini o'rganishi to'g'risida"gi qaror qabul qilindi [O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, 58-fond, 5-ro'yxat, 174-ish, 6-varaq]. Qarorda yuqori davlat organlari, boshqaruv idoralari, komissarliklar, markaziy, okrug va shahar muassasalari, tashkilotlarda xizmat qiladigan rusiyzabon xodimlar uchun o'zbek tilini majburiy ravishda o'rganishni uch navbatda amalga oshirish belgilandi. Shuningdek, ushbu qarorda 1929-yilning 1-oktabridan boshlab, o'zbek tilini bilmaydigan (maxsus malakaga ega bo'lganlardan tashqari) shaxslarni ishga qabul qilish to'xtatilishi qayd etilgan.

Rusiyzabon xodimlar uchun o'zbek tilini o'rganishi belgilanishiga qaramay, bu amalda o'zini oqlamadi. Moliya, bank ishi, soliq, statistika, temiryo'l va davlat nazorat organlari va boshqa muhim tarmoqlarda o'zbek tilini davlat tili sifatida joriy qilinishi qoniqarsiz bo'lib qolaverdi.

Shunisi e'tiborliki, O'zSSR hukumatining davlat apparatini o'zbeklashtirish, ishchilarni ishlab chiqarishga jalb qilish, O'zSSRda kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash masalalari bo'yicha ma'ruzasi SSSR Markaziy Ijro Komitetida tinglanib, bu borada qarorlar chiqarilgan. Unda O'zSSRda butun davlat apparatini, ish yuritishni o'zbeklashtirish muddati 1933-yil etib belgilangan [Государственный архив РФ, фонд 3316, опис 13, дело 14, лист 112.

Sho'ro hokimiyati, mamlakatning partiya-davlat organlari milliy respublikalarda o'z maqsadlarini ro'yobga chiqarish uchun dastlabki o'n yilliklarda milliy tillar huquqini ta'minlash, maktab ta'limini rivojlantirish, savodsizlikni tugatish, davlat idora va tashkilotlarida ish yuritishni tub joy aholi tilida olib borish, mahalliy kadrlar tayyorlash kabi masalalarga jiddiy e'tibor qaratdi. Ammo bu to'g'rida qabul qilingan ko'plab dekret, qonun va qarorlar hayotda o'z ijrosini topmadi.

O'tgan asrning 20-yillarida O'zbekistonda yozuv islohoti va o'zgarishi

Ma'lumki, xalqimiz 1929-yilgacha arab alifbosidan foydalanib keldi. Eski arab alifbosidagi yozuvda yagona imlo tizimi bo'lmaganligi, o'zbek tili nutq tovushlari, xususan, unlilar uchun olingan harflar miqdorining yetishmasligi va ularni ifodalashdagi kelishmovchilik, shuningdek, eski alifboda arab tili tovush xususiyatiga xos bo'lgan harflarning turkiy xalqlar alifbosi uchun ortiqcha va qiyinligi tufayli

davr o'rtaga tashlagan yangi talablarni qondirmas edi. Shu sababli taraqqiyotning daslabki bosqichlaridayoq arab alifbosini isloh qilishga urinish bo'lgan. Ufa va Qozon tatarlari orasida XIX asrning oxirlarida boshlangan alifbo va imloni isloh etish harakati 1917-yil inqilobiy o'zgarishlaridan keyin Rossiyaga tobe turkiy xalqlar o'rtasida yanada kuchaydi. Ayniqsa, RSFSR tarkibidagi xalqlarning eski yozuvlarini isloh etish haqidagi RSFSR Xalq Komissarlar Sovetining 1918-yil 18-oktabrda chiqargan qarori bunga keng imkoniyat berdi [Иброҳимов 1970, 48].

Turkistonda bu harakat Toshkentda «Chig'atoy gurungi» a'zolari tashabbusi bilan yuzaga chiqdi. «Yangi imlochilar» nomini olgan bu jamiyat a'zolari eski imloni isloh etishga bel bog'ladilar. «Chig'atoy gurungi» 1918-yilning oxirlarida tashkil qilingan va Fitrat rahbarligida ish olib borgan. Bu madaniy-ma'rifiy, adabiy-badiiy tashkilot 1919-yilning boshida Milliy ishlar komissarligi tomonidan rasman tasdiq qilingan. «Chig'atoy gurungi» madaniy merosimizni to'plash, o'rganish va ulardan xalqni bahramand etish, o'zbek adabiy tili, milliy yozuv va adabiyotimizni yaratish va yuksaltirish masalalari bilan shug'ullangan. Jamiyat a'zolaridan Qayum Ramazon, Elbek, Shokirjon Rahimiy, Shorasul Zunnun, Oltoy va Botu imlo masalalari bilan maxsus shug'ullanuvchi «Chig'atoy gurungi»ning «Imlo to'dasi»da ish olib borganlar. Yangi imlochilar o'zlari isloh etgan imloni gazeta sahifalarida e'lon qilib, targ'ib qila boshladilar. Ikki oylik o'qituvchilar tayyorlash kurslari ochib, yangi imloni o'rgata boshladilar. «Chig'atoy gurungi» «imlo to'dasi»ning o'qituvchilar uchun imlo qo'llanmasi bo'lgan «Bitim yo'llari» nomli bitikchasi 1919-yilda Maorif komissarligi ruxsati bilan chop etildi. Ko'pchilik yosh ziyolilar, o'qituvchilar «Chig'atoy gurungi» imlosini yoqladilar va unga ergashdilar.

Munavvar qori va Ashurali Zohiriy o'z tarafdorlari bilan yangi imloga qarshi bo'ldilar. Turkiy xalqlar uchun o'rta bir imlo, yagona yozuv fikrini yoqlagan bu zotlarning pozitsiyasi Turkistonda kechayotgan madaniy, siyosiy voqealar jarayoni bilan bog'liq edi. Ayni chog'da yangi imlochilar ilgari surgan alifbo-imlo tamoyillarida ayrim kamchiliklar mavjud ediki, buni vaqtida Ashurali Zohiriy, hatto bir muddat «Chig'atoy gurungi»ga a'zo bo'lgan Shorasul Zunnun matbuotda ko'rsatib o'tgandi [Зохирій 1919; Элчи 1920].

Maorif komissarligi qo'llagan «Chig'atoy gurungi» a'zolari tashabbusi bilan Toshkentda 1921-yilning yanvar oyi boshida Til va imlo qurultoyi bo'ldi. Qurultoyda eski alifbo-imlo savod chiqarishga,

maktab-maorif rivojiga, madaniy taraqqiyotga to'sqinlik qilayotgani sababli rasmiy isloh etilib, «Chig'atoy gurungi»ning imlo asoslari qabul qilindi. Ko'pchilik ziyolilar, o'qituvchilar «Chig'atoy gurungi» imlosini yoqlab, ularni qo'llab-quvvatladilar. Qurultoyda imlo masalasida ziyolilar o'rtasida fikriy ajralish bo'ldi. Bu borada ziddiyat yangi imlo masalasi o'rtaga chiqqan 1919-yildan paydo bo'lgan edi. Arab yozuvini isloh qilish harakati asli Qozon totarlari orasida boshlangan bo'lib, Turkistonning markazi Toshkentda esa «Chig'atoy gurungi» tomonidan o'zbek tiliga moslab o'rtaga qo'yildi.

«Chig'atoy gurungi»chilar adabiy til va yozuv masalasida asosan o'zbek millati manfaati nuqtayi nazaridan ish ko'rdilar. To'g'rirog'i, ular yangi o'zbek milliy adabiyoti va adabiy tili, ilm-madaniyatini yaratishni maqsad qildilar. Yangi adabiyot va adabiy tilni chig'atoy adabiyotining chin vorisi bilib, uni Navoiy davridagidek burungi mavqeyiga, shon-shavkatiga qaytishini, boshqa turkiy tillar uchun ham o'rnak adabiyot, namuna adabiy til holiga ko'tarishni istadilar. Faqat buni yangi tarixiy sharoitda, o'zbek millati nomi bilan bog'liq ravishda vujudga chiqarmoqchi bo'ldilar. «Chig'atoy gurungi»ning maqsadi Fitratning ushbu so'zlarida yanada yaqqol ko'rinadi: «Chig'atoy adabiyoti turli shevali turk adabiyoti orasida eng yuksak, eng muhim o'rinni tutqondur. Boshqa shevadagi turk adabiyoti bunga ushoqliqlari, buning shogirdliklari bilan maqtanib turalar. Chig'atoy adabiyoti turk adabiyoti orasida yuksak, yuqori, oliy bo'lg'onlig'in qabul etmak mutlaqo lozimdir... Adabiyotimizning turk adabiyotlari orasida eng yuqori o'rinda turg'onidan, tilimizningda turk tillari orasida yuqori mavqe tutqonini chiqarg'on kabi bo'ldim» [1921-йил январда бўлгон биринчи ўлка ўзбек тил ва имло қурултойининг чиқаргон қарорлари 1922, 36].

«Chig'atoy gurungi» a'zolari yozuvlaridagi o'zbek, turk-o'zbek, chig'atoy atamalari aynan bir tushunchada – hozirgi o'zbek atamasi ma'nosida ishlatilgan. Ular «butun turk urug'larining tili bir turli bo'lsin va yozishlari ham bir qoida ostida yozilsin» kabi masalalarni imkonsiz deb bilganidan yolg'iz o'zbeklarning «o'ziga tegishli bo'lgan shevasida va o'ziga tegishli sanalgan imlosida o'qib, yozishlari hamda shul imlo va tilni yalpi shul xalqning o'ziga qabul etdirish» fikri bilan ish ko'rdilar. Gurung a'zolaridan Elbek bu haqda shunday yozadi: «1921-yilgi Til-imlo qurultoyiga «Turkistonda bo'lgan turk urug'laridan yolg'iz o'zbeklarnigina chaqirdik ham bu qurultoyini «O'zbek qurultoyi» deb atadik» [Элбек 1920, 27 ноябрь].

Munavvar qori, Musa Begiyev, Ashurali Zohiriy va ularga maslakdosh millatparvarlar Turkiston ozodligi uchun kurash

ketayotgan bir sharoitda milliy-madaniy jabhada yolg'iz o'zbek millati nomi bilan yo'l tutilsa, kurashning dushman foydasiga hal bo'lishi mumkinligini ta'kidlar edilar. Shuning uchun ham ular O'rta Osiyodagi turkiy xalqlar uchun umumiy bir til, yagona yozuv va adabiyot yaratishni o'z oldilariga maqsad qilib qo'ydilar [Мунаввар қори 2001, 55]. Bunda ular o'rta turk adabiy tili uchun fonetik tomondan chig'atoy (qarluq-chigil), lug'at jihatdan o'zbek urug'lari va qozoq shevalari asos bo'lishini ko'zda tutdilar. Aslida bu g'oya Ashurali Zohiriyning yaqin do'sti va maslakdoshi, Turkiston istiqlolchilik harakati rahbarlaridan biri, yirik olim va siyosat arbobi Zaki Validiy tomonidan ilgari surilib, quvvatlanayotgan edi. Bu umumiy til asosida turkiy xalqlarning umum adabiyotini yaratish ko'zda tutilgan.

Zaki Validiyning fikricha, «milliy qiymatlar va dostonlar ham faqat qozoq va urug'li o'zbek, qirg'iz, qoraqalpoq guruhleri bo'yicha yaxshi muhofaza etilganligidan kelajakda milliy adabiyotning ham bu guruhlar atrofida vujudga kelajagi, kent turki, totor va boshqird qabilalarining ularga qo'shiluvlari o'z-o'zidan anglashiladi» [Togan 1981, 611]. Bu o'ziga xos panturkistik g'oya Turkiston hududidan chetga chiqmagan, uni butun turkiy dunyoga nisbatan amalga oshirish xomxayol ekanini bu fikr tarafdorlari yaxshi bilishgan. Shuning uchun ham O'rta Osiyo turkiy xalqlari (o'zbek, qozoq, qirg'iz, turkman, qoraqalpoq va boshqalar)ning umumiy til va yozuv birligi bu xalqlarning birdamligini mustahkamlaydi va bunday yagona harakat bilan Turkiston mustaqilligiga tezroq erishish mumkin, deb hisoblar edilar. Bu vaqtda Zaki Validiy, Munavvarqori, A.Zohiriy singari g'oyaviy rahnamolar istiqlolchi kuchlar bilan Turkiston Milliy Birligi tuzib, milliy ozodlik kurashi olib borayotgan edilar [Ўзбекистоннинг янги тарихи 2000, 305-312]. Shu jihatdan til va yozuv masalasi bu davrda ijtimoiy-madaniy sohada muhim siyosiy ahamiyat kasb etmoqda edi.

1922-yil fevral oyida Toshkentda chaqirilgan O'zbek madaniyati va xodimlarining o'lka qurultoyi ham til-imlo masalasi tufayli ikki taraf guruh o'rtasidagi bahs va janjallar bilan o'tdi [Ўзбек ўғли, 1922]. Milliy taraqqiyot omili bo'lgan maktab-maorif, matbuot-nashr ishlarida turlilik, parokandalik yuzaga keldi. Buning salbiy oqibatini anglagan ziyolilar o'rtadagi nizoga barham berishga va birlashishga qaror qildilar. Toshkentdagi o'zbek maorif va madaniyat xodimlari butun o'lkadagi maorifparvar kuchlarga qarata «yerlik xalq maorifida muttahir furunt» shiori bilan chiqdilar. Bunda Munavvar qori, Mannon Ramz, Zahiriddin

A'lam, Elbek, Shahid Ehson Ahmadiyev, Salimxon Tillaxonov, Cho'lpon, Xolmuhammad Oxundiy, Majid Qodir va boshqalar faol ishtirok etdilar «Muttahid frunt»ning o'rtalikda qabul qilingan imlo asoslari matbuotda e'lon qilindi [Ерлик халқ маорифида муттаҳид фронт, 1923]. Ular o'zbek maorifini ko'tarish, ilmiy xizmatni yo'lga qo'yish, o'rtadagi fikr ayirmaligini yo'qotib, samimiyat barpo qilish uchun «Nashri maorif» jamiyatini tuzdilar. Biroq oradan ko'p o'tmay bu birlashuv barham topdi, ziyolilar o'rtasidagi yozuv masalasidagi kelishmovchilik davom etdi. 1923-yilning oktabrida Buxoroda O'rta Osiyo o'zbeklarining Til va imlo o'lka anjumani chaqirildi. Unda yana alifboni isloh qilish, imlo asoslarini ishlab chiqish masalalari ko'rildi. Konferensiya qarori Turkiston Jumhuriyati Maorif komissarligining 1923-yil 18-oktyabrdagi 48-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan [Ўктам, 1923]. Ta'kidlash kerakki, bu yig'inda kelgusida alifboni lotinlashtirish fikri ma'qullandi. Bu ishning amaliy tomonlari muhokama qilindi. Turkiy dunyoda qo'zg'alayotgan lotinga o'tish harakati, shuningdek, ziyolilar o'rtasidagi noahillik sabab Buxoro anjumanidan so'ng ham yozuvda boshboshdoqlik davom etdi.

Keyinroq sho'rolar tuzumi mustahkam oyoqqa turib, o'zbek adabiyoti va adabiy tilini, milliy madaniyatini proletarlashtirish, sovetcha «baynalminallashtirish» jarayoni boshlangach, jadid ziyolilarining har ikki guruhiga «burjua millatchilari» tamg'asi bosildi. Hatto A.K.Borovkovdek yirik tilshunos olim ham hukmron mafkura nog'arasiga o'ynashga majbur bo'ldi. U keyinchalik shunday yozadi: «Umum turk» tili va «chig'atoy» tilini o'zbek xalqiga tiqishtirish Turkistonda milliy burjuaziyaning madaniy hukmronligini ta'minlash, burjua madaniyatini sotsialistik madaniyatga qarshi qo'yish uchun zarur edi» [Боровков 1941].

Xullas, arab alifbosi bu davrlarda bir necha bor isloh etilganiga qaramasdan, 1929-yilgacha, ya'ni o'zbek xalqi lotin alifbosiga o'tgunga qadar yozuv birligiga erishib bo'lmadi. Ko'rinadiki, arab alifbosidan lotin alifbosiga o'tilishining sabablari ko'p edi. Birinchidan, arab alifbosining turkiy tillar, jumladan, o'zbek tili uchun ko'p jihatdan yaroqsizligi, ozarbayjon va tatar mutaffakkir hamda ziyolilari ishlarida, Turkiston o'lkasida esa «Chig'atoy gurungi» boshlab bergan arab yozuvini isloh etish tadbirlarida o'z isbotini topdi. Bu alifbo 1921-yildan boshlab o'zbeklar orasida uch bor isloh qilinishiga qaramay, uni tuzatib, bu sohada yagona fikrga kelib bo'lmadi. Shu sababli, turkiy xalqlar, jumladan, o'zbeklar ham o'z tillari uchun ancha sodda va ancha qulay bo'lgan lotin alifbosini qabul qildilar.

Ikkinchidan, mustabid tuzumning til-yozuv siyosatida o'z manfaatlari bo'lgan, albatta. Bu davr tadqiqiga bag'ishlangan asarlarda chor Rossiyasi, so'ngra qizil imperiya o'z qo'l ostidagi o'lkalarni ruslashtirish siyosatini avvalo til va yozuv masalasi bo'yicha olib borganligi ta'kidlanadi [Қосимов 1992, 20]. Ayniqsa, Zaki Validiy o'z asarlarida bu haqda alohida qayd etgan [Заки Валидий 1997, 87]. Islom dini singari arab yozuvi ma'lum darajada musulmon dunyosi, xususan, musulmon turkiylar birligiga yordam berar edi. Alifboni o'zgartirish ularni ajratib tashlash uchun qo'l kelar edi. Shuning uchun ham ruslar turkiy xalqlarning arab alifbosidan lotin alifbosiga o'tishlarini jon deb qo'llab-quvvatladilar va rag'batlantirdilar.

Arab alifbosidan lotin alifbosiga o'tish g'oyasi dastlab 19-asrning ikkinchi yarmidayoq ozarbayjonlik mutafakkir Mirza Fatali Oxundov tomonidan ilgari surilgan edi. 1922-yildan boshlab Ozarbayjonda lotin alifbosini joriy etishga doir tadbirlar amalga oshirila boshlandi. Ko'p o'tmay bu tashabbus turkiy tilda so'zlashuvchi xalqlar o'rtasida keng yoyildi.

1926-yilning 26-fevral – 3-mart kunlari Bokuda Birinchi Butunittifoq turkologiya qurultoyi bo'ldi. Turkiyot qurultoyida O'zbekistondan Rahim In'omov, Ashurali Zohiriy, Shokirjon Rahimiy, Elbek, G'ozir Yunus, B.Rahmoniy, A.Abdujabborovlar vakil bo'lib bordilar. Fitrat bu anjumanga yirik sharqshunos olim sifatida «alohida chaqiruv bilan» taklif etildi [Ашурали Зоҳирий 1926]. Qurultoyda turkiy xalqlarning lotin alifbosiga o'tishlari haqida qaror qabul qilindi. 1926-yilda O'zSSR MIKning IV sessiyasi Yangi alfavit markaziy komitetini tuzish to'g'risida qaror chiqardi [Кононов 1960, 57].

Fitrat, Ashurali Zohiriy, Cho'lpon, G'ozir Olim, Qayum Ramazon, Elbek, Abdulla Alaviy, Shokirjon Rahimiy singari mashhur olim va yozuvchilar, ko'zga ko'ringan madaniyat xodimlari, milliy ziyolilar lotin yozuvi asosidagi yangi o'zbek alifbosi va imlosini ishlab chiqish, uni hayotga joriy etish ishiga katta hissa qo'shdilar [Маориф ва ўқутғувчи 1926, 5; 1927, 45-60].

1928-yilda lotin grafikasi asosida tuzilgan yangi o'zbek alifbosi davlat alifbosi deb e'lon qilindi va Yangi o'zbek alifbosi qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan rejaga binoan uni hayotga joriy etish ishlari jadallashtirildi.

1929-yilning may oyida Samarqandda bo'lib o'tgan Til va imlo anjumanida lotin-o'zbek alifbosi ma'qullandi. Bu konferensiyada "O'zbek adabiy tili to'g'risidagi qaror", imlo qoidalari va terminlar

to'g'risidagi qarorlar ham qabul qilindi. Shu tariqa Respublikada adabiy til va yozuv masalalari hal qilindi [Жамолхонов 2017, 18-19].

Lotinlashtirish haqida gap ketganda, bu jarayon SSSR bo'yicha qizg'in tus olganini aytib o'tish kerak. Rus yozuvini lotin alifbosiga o'tkazishga tayyorgarlik lotinlashtirish kompaniyasining eng avj nuqtasi bo'ldi. Bu harakatning faol tarafdorlaridan biri o'sha vaqtdagi SSSR Maorif komissari Anotoliy Vasilovich Lunacharskiy edi. 1929-yilda RSFSR Maorif xalq komissariyati rus alifbosini lotinlashtirish masalasini ko'rib chiqish uchun komissiya tuzdi. Komissiyaning 1930-yil 14-yanvardagi qarorida shunday yozilgan: «E'tirof etilsinki, rus alifbosini lotinlashtirishni rus yozuvi va matbuotini SSSRdagi barcha xalqlar uchun yagona bo'lgan baynalminal alifboga o'tish - umumjahon baynalminal alifbo yaratishning birinchi bosqichi deb tushunilsin. Ruslarning yaqin vaqt ichida lotin grafikasi asosidagi baynalminal alifboga o'tilishi muqarrardir» [Ведрин 1991, 5]. Biroq rus alifbosini lotin yozuviga o'tkazish harakati qarshilikka uchrab, inkor etildi. Markaz boshqaruv tizginini qo'lga tezroq va butkul olishi uchun sho'rolar ittifoqidagi barcha xalqlar o'z yozuvining yagona shaklda bo'lishidan manfaatdor edi. Turkiy xalqlarning arab alifbosidan lotin alifbosiga o'tishlari ularni keyinchalik rus grafikasiga o'tkazish uchun bir ko'priq vazifasini o'tashi lozim edi. Shunday bo'lib chiqdi ham. Ko'p o'tmay lotinlashtirish jarayoni tamoman teskari harakatga aylandi. Mustabid Stalin hukumati mustahkamlanib, partiya yakkahokimligi o'rnatilgach, sho'rolar saltanatida endi yozuvni bir buyruq bilan rus-kirill alifbosiga o'tkazishning ijrosi so'zsiz edi.

Xulosa

1917-yildan 1930-yillarning o'rtalariga qadar partiya va davlat milliy masala va unga aloqador ishlarda mahalliy xalqqa yon bosish siyosatini olib bordi. "Plyuralizm yoki lingvistik federalizm" deb qaralgan bu davr xususiyati hukumatning rus bo'lmagan boshqa xalqlar tillarini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash yo'nalishini rasman e'lon qilganligi bilan tavsiflanadi. Milliy tillarning teng huquqliligi va ularning doimiy rivojlanishini ta'minlash, davlat va jamiyat boshqarishini mahalliyashtirish masalalari to'g'risida kommunistik partiya va sho'rolar hukumati tomonidan bu davrlarda qabul qilingan turli darajadagi dekretlar, qaror va boshqa huquqiy hujjatlar amalda bajarilmadi. Vaziyat asta-sekin o'zgarib bordi,

partiya yakkahokimligi o'rnatildi. 1938-yilda rus tili mamlakatda majburiy o'qish tili deb e'lon qilindi. Sovetlar mamlakatida ruslashtirish siyosati bunday keyin faqat kuchayib bordi. Bu hol milliy tillarning, jumladan, o'zbek tilining kelgusi taqdiri bilan bog'liq salbiy oqibatlarni, qator muammolarni keltirib chiqardi.

Yangi imloni ilgari surgan «Chig'atoy gurungi» a'zolari adabiy til va yozuv masalasida asosan o'zbek millati manfaati nuqtayi nazaridan ish ko'rdi. Ular yangi o'zbek milliy adabiyoti va adabiy tili, ilm-madaniyatini yaratishni maqsad qildilar. Yangi adabiyot va adabiy tilni yangi tarixiy sharoitda, o'zbek millati nomi bilan bog'liq ravishda vujudga chiqarmoqchi bo'ldilar va yo'lda katta ishlarni amalga oshirdilar.

Turkiston istiqlolchilik harakati vakillari O'rta Osiyodagi turkiy xalqlari uchun umumiy bir til, yagona yozuv va adabiyot yaratish ularning birdamligini mustahkamlaydi deb hisoblar edilar va bunday yagona harakat bilan Turkiston mustaqilligiga tezroq erishishni ko'zda tutar edi.

Arab alifbosi 1921-yildan boshlab o'zbeklar orasida uch bor isloh qilinishiga qaramay, 1929-yilgacha, ya'ni o'zbek xalqi lotin alifbosiga o'tgunga qadar yozuv birligiga erishib bo'lmadi. Shu sababli, turkiy xalqlar qatori o'zbeklar ham o'z tillari uchun ancha sodda va qulay bo'lgan lotin alifbosini qabul qildilar.

Bu davrda O'zbekistonda lotin alifbosiga o'tish sho'ro tuzumining kuch va majburiyati, tazyiqi ostida kechgan emas. Respublikada ko'zga ko'ringan ziyolilar, ilm-madaniyat, davlat arboblari o'zbek yozuvini arab alifbosidan lotin alifbosiga ko'chirishni millat ravnaqiga, kelajagiga xizmat qiladigan o'zgarish, hayotiy zarurat, deb bilganlar.

Kommunistik partiya mamlakat boshqaruviga tezroq va batamom erishish uchun sho'rolar ittifoqidagi barcha xalqlar yozuvining yagona shaklda bo'lishidan manfaatdor edi. Turkiy xalqlarning arab alifbosidan lotin alifbosiga o'tishlari ularni keyinchalik rus grafikasiga o'tkazish uchun bir ko'prik vazifasini o'tadi. Sho'rolar ittifoqida partiya yakkahokimligi o'rnatilgach, lotinlashtirish jarayoni tamoman teskari harakatga aylandi. Ko'pchilik milliy respublikalar yozuvi tez orada rus-kirill alifbosiga ko'chirildi.

Adabiyotlar

O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, R-17-fond, 1-ro'yxat, 171-ish, 29-varaq.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, R-17-fond, 1-ro'yxat,

- 169-ish, 1, 2-varaq.
O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, R-837 fond, 5-ro'yxat, 519-ish, 209-varaq.
O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, 58-fond, 5-ro'yxat, 174-ish, 6-varaq.
Togan, A. Zeki Velidî. 1981. *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi*. İstanbul.
Ашурали Зоҳирий. 1919. "Имло масаласи ҳақида иккинчи турли мулоҳаза". *Иштирокиюн*, 19 июнь; Элчи. 1920. "Имло масаласи". *Иштирокиюн*, 26 сентябрь.
Ашурали Зоҳирий. 1926. "Туркология қурултойи атрофида". *Фарғона*, 374-сон.
Боровков, А. 1941. *Узбекский литературный язык в период 1905-1917*. Тошкент.
Ведрин А. 1991. *Совет мактаби*, 4-сон.
Государственный архив Российской Федерации, фонд 3316, опис 13, дело 14, лист 112.
"Ерлик халқ маорифида муттаҳид фронт". 1923. *Туркистон газетаси*, 1 январь.
Заки Валидий Тўгон. 1997. *Бўлингани бўри ер*. Тошкент: Адолат.
Иброҳимов, С. 1970. "Ўзбек миллий ёзувининг ривожланиши". *Ўзбек тили ва адабиёти* 2.
Исаев, М. 1978. *О языках народов СССР*. Москва: Наука.
Исхан, Б., Оспанова, Б. 2014. "Влияние языковой политики советского режима на казахскую письменность". *Филологические науки международный журнал экспериментального образования* 3.
Ленин В. И. 1970. *Товарищам коммунистам Туркестана*. 5-изд. Т. 39. Москва: Государственное издательство политической литературы.
Кононов, А. 1960. *Грамматика современного узбекского литературного языка*. М-Л.: изд.во АН СССР.
Маориф ва ўқутғувчи. 1926: 3; 1927: 7-8.
Мунаввар қори. 2001. *Хотираларим*. Нашрга тайёрловчи С.Холбоев. Тошкент: Шарқ.
Ўзбекистоннинг янги тарихи. 2000. 2-китоб. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. Тошкент: Шарқ.
Ўзбек ўғли. 1922. "Ўзбек маданият ва маориф ходимларининг ўлка қурултойи". *Қизил байроқ*, 26 апрель.
Ўктам. 1923. "Ўрта Осиё ўзбекларининг тил ва имло конференцияси". *Туркистон* 31 октябрь.
Қосимов, Б. 1992. *Исмоилбек Гаспирали*. Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси.
Рашидов, О. 2019. *Совет ҳокимиятининг маҳаллийлаштириш сиёсати ва уни Ўзбекистонда амалга оширилиши*. Ўзбекистон тарихи. № 1.
Рашидов, О. 2017. "Туркистон АССРда совет ҳокимиятининг миллий сиёсати". *Илмий хабарнома, АДУ*, №1.

Сталин, И.В. *Заключительное слово на ИВ совещании СК РКП(б) с ответственными И.В. работниками национальных республик и областей 12 июня 1923 г.* https://www.marxists.org/russkij/stalin/t5/final_word.htm

Элбек. 1920. "Имло ва тил қурултойининг чақирилиши олдидан". *Иштирокиюн*, 27 ноябрь.

1921 йил январда бўлгон биринчи ўлка ўзбек тил ва имло қурултойининг чиқарғон қарорлари. 1922. Тошкент: Туркистон жумҳуриятининг давлат нашриёти.

Language and writing policy in Uzbekistan during the period 20s-30s of the 20th century

Tulqin Togaev¹

Abstract

In this article, during the period 20s and 30s of the last century, in the Turkestan Autonomous Soviet Socialist Republic, and later in the Uzbekistan SSR, the decrees of various levels adopted by the communist party and the government of the Soviets on the issues of equal rights of national languages, ensuring their development, the state language of business, and the localization of state and community management, the essence of decisions and other legal documents, according to which the activities carried out in the republic are highlighted. Also studied in the first quarter of the 20th century, the efforts of Turkestan intellectuals to reform the alphabet and spelling, and later to transfer writing into the Latin alphabet in Uzbekistan. Due to these processes, conflicts between Uzbek intellectuals have been evaluated. In general, the language policy, writing reform and change in Uzbekistan, its causes, nature, and results were covered based on primary sources.

Key words: *national languages, state language, localization, alphabet, spelling, reform, writing change.*

References

O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, R-17-fond, 1-ro'yxat, 171-ish, 29-varaq.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi, R-17-fond, 1-ro'yxat, 169-ish, 1, 2-varaq.

¹ *Tulqin M. Togaev* – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Uzbek Linguistics Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: tm-togay@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-0809-3198

For citation: Togaev, T. M. 2022. "Language and writing policy in Uzbekistan during the period 20s-30s of the 20th century". *Uzbekistan: Language and Culture* 3: 6–23.

- O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi*, R-837 fond, 5-ro'yxat, 519-ish, 209-varaq.
- O'zbekiston Respublikasi Markaziy davlat arxivi*, 58-fond, 5-ro'yxat, 174-ish, 6-varaq.
- Togan, A. Zeki Velidî. 1981. *Bugünkü Türkili (Türkistan) ve Yakın Tarihi*. İstanbul.
- Ashurali Zohiriy. 1919. "Imlo masalasi haqida ikkinchi turli mulohaza". *Ishtirokiyun*, 19 iyun; Elchi. 1920. "Imlo masalasi". *Ishtirokiyun*, 26 sentyabr.
- Ashurali Zohiriy. 1926. "Turkologiya qurultoyi atrofida". Farg'ona, 374-son.
- Borovkov, A. 1941. *Uzbekskiy literaturniy yazik v pereod 1905-1917*. Toshkent.
- Vedrin A. 1991. *Sovet maktabi*, 4-son.
- Gosudarstvenniy arxiv Rossiyskoy Federatsii*, fond 3316, opis 13, delo 14, list 112.
- "Erlik xalq maorifida muttahir frunt". 1923. *Turkiston gazetasi*, 1 yanvar.
- Zaki Validiy To'g'on. 1997. *Bo'linganni bo'ri er*. Toshkent: Adolat.
- Ibrohimov, S. 1970. "O'zbek milliy yozuvining rivojlanishi". *O'zbek tili va adabiyoti* 2.
- Isaev, M. 1978. *O'yazikax narodov SSSR*. Moskva: Nauka.
- Isxan, B., Ospanova, B. 2014. "Vliyanie yazikovoy politiki sovetского rejima na kazaxskuyu pismennost". *Filologicheskie nauki mejdunarodniy jurnal eksperimentalnogo obrazovaniya* 3.
- Lenin V. I. 1970. *Tovarisham kommunistam Turkestana*. 5-izd. T. 39. Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoy literaturi.
- Kononov, A. 1960. *Grammatika sovremnnogo uzbekskogo literatur nogo yazika*. M-L.: Izd.vo AN SSSR.
- Maorif va o'qutg'uvchi*. 1926: 3; 1927: 7-8.
- Munavvar qori. 2001. *Xotiralarim*. Nashrga tayyorlovchi S.Xolboev. Toshkent: Sharq.
- O'zbekistonning yangi tarixi. 2000. 2-kitob. *O'zbekiston sovet mustamlakachiligi davrida*. Toshkent: Sharq.
- O'zbek o'g'li. 1922. "O'zbek madaniyat va maorif xodimlarining o'lka qurultoyi". *Qizil bayroq*, 26 aprel.
- O'ktam. 1923. "O'rta Osiyo o'zbeklarining til va imlo konferensiyasi". *Turkiston* 31 oktyabr.
- Qosimov, B. 1992. *Ismoilbek Gaspirali*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Nashriyot-matbaa birlashmasi.
- Rashidov, O. 2019. *Sovet hokimiyatining mahalliy lashtirish siyosati va uni O'zbekistonda amalga oshirilishi*. O'zbekiston tarixi. № 1.
- Rashidov, O. 2017. "Turkiston ASSSRda sovet hokimiyatining milliy siyosati". *Ilmiy xabarnoma*, ADU, №1.
- Stalin, I.V. *Zaklyuchitelnoe slovo na IV soveshanii SK RKP(b) s otvetstvennimi I.V. rabotnikami natsionalnix respublik i oblastey 12 iyunya 1923 g.* https://www.marxists.org/russkij/stalin/t5/final_word.htm
- Elbek. 1920. "Imlo va til qurultoyining chaqirilishi oldidan". *Ishtirokiyun*, 27 noyabr.
- 1921-yil yanvarda bo'lg'on birinchi o'lka o'zbek til va imlo qurultoyining chiqar'g'on qarorlari. 1922. Toshkent: Turkiston jumhuriyatining davlat nashriyoti.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki"

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

VIII.1. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Маматов 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VIII.2. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

- Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.
- Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.
- Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.
- Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com

Bosishga 30.09.2022-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturasida.
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida
tayyorlandi va sahifalandi.
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.